

Adatok az „Erdészeti műszótár“-hoz.

I.

Az 1879-ik évi „Magyar Nyelvőr“-ből.

IV.

Kerep : deszkából ácsolt hajó, melyen a hajómalom áll. A dudu egy fából van vájva, tekerő puttong : egy oszlopra tűzött facilinder, melylyel a hajómalmot jobb vízre eresztik, vagy a part felé húzzák, vadó ; tikhordó kánya.

(Ormánság.)

Laboda : a malom vizkerék azon deszkalapjai, melyek segélyével a víz a kereket forgatja,

levegető : egy láb kert, (egy láb kert körülbelől két ölnyi hosszú kerítés, t. i. a kerítés egyik oszlopától a másikig egy lábnak nevezetik), mely bejáróul szolgál s e célból úgy van készítve, hogy könnyen leszedhető és felrakható legyen,

lonka : völgyecske,

lütő : lejtő,

macskaméz : famézga.

(Csik-Szereda.)

Kin hált az idő : megfagyott, laposat vetett a Kőrös : kiöntött,

tenyésző az idő : tenyésztő,

medvét fogtunk : az ágyást eső érte. (Mező-Túr.)

Avas : régi őserdő, melynek nagy része már kiirtva,

csenka fa : juhar fa,

gyócsé : galanthus nivalis.

(Erdővidék.)

Takarodás : takarítás,

javázni : a javából . . .

(Somogym.)

Csapás : gyalogút.

(Szentés.)

Garaszol : felnyest, feltiszt a gaztól (kerti utat),

korás : majdnem egykorásu (egykoru, egy ivásu),

küllőfelez : elmellőz, kitér.

(Szatmár.)

Tidó : a nyirfa héjja.

(Erdő vidék.)

Czigle : fa, melyből kosarat fonnak, a Duna partján terem.

(F.-Csallóköz.)

Szikpados föld : szikes,

verőcze : rácsajtó.

(Szentés.)

Murugya : száraz rözse (. . .

szedj egy kis murugyát, hadd főzzek.)

papmacska vagy pókmacska :

hernyó, mely néha a fák

levelein nagy pusztítást visz

végbe. (Érsekujvár.)

Fütyölék: maradék, pd. gabona,
hembölygő: henger,
külü: eszköz, melyben a mákot törik (cserkőlyü!)

(Felső-Csallóköz.)

Boltás: bolthajtás (gr. Bethlen önéletírása.)

gyalogyszeres: olyan erdő, kinek marhája nincs.

(Háromszék.)

Csokán: kocsán,

dalmahodik: neki telik, fölveszi magát. D a l m a d,
d a l m i e r d ő,

fok: vizszakadék, rendesen magas parttal.

(Szalonta.)

Banyatapló: érett és kifőzött cserfatapló,

berek: vizes, nádas rét, a mit nem lehet kaszálni,

csiatag: a fa gyökérről való hajtása,

csórag: bunkó,

csin: a hordó fenekének befelé való hajlása.

(Felső-Somogy.)

Csatás: éji barom- és mezőőr, bakoncán kell vinni a kölpököt (négy kerekű fahordó szekerem kell vinni a szakasz fákat vagy faszakaszokat.) (Rakoncza, czölöp?)

csegelyes (háromszögű a föld s nehéz szántani,)

csaponyólag: rézsútosan,

eltökíteni: ellopni, elcsenni,

hoportya terem a selymékes helyen (süppedékes helyen.) (Patakon: gyékény terem a semlyékes [lápos] helyen.)

(Székelység.)

Czojta: vesszőből font 3 águ kötél, melyet a molnárok vízben lévő tárgyak megkötésére használnak. (Komárom.) (Patakon: gúzsra kötni,)

halok: darabos forgács; halokra dolgozik: egyenletesen, taktusra, tempóra.

(Udvarhelym.)

Kaszaly: farakás,

silák: pislogó tűz.

(Székelység.)

Fekete lánggal ég: nem ég.

(Csongrádm.)

Nyosztja a fának ágát: tépi, szaggatja,

nyoszolyán hordják a szénát: csúsztató soroglyán,

papot állítanak a letört gerenda alá: oszlopot,

kosztolják a fát: rúddal verik.

(Székelység.)

Folyár: esős idő okozta vízfolyás.

(Porcsalma.)

Vágó: kisebb földrész a szőlőkben, melyeket egymástól keskeny út (vágó út) választ el.

(Balatonmellék.)

Kitökíteni: rakásra kihordani.

(Roff, Pusztá-Taksony.)

Az 1880. és 1881-ik évi „Magyar Nyelvről“-ből.

Ha ess, havaz, ugy lesz tavasz,
szomódós volt a gyümölcs :
fanyar,

sovállott mogyoró : tokjából
kifejtett,
összegyültek, mint a rókabőr
a csávéba.

(Háromszék. Erdővidék.)

Herélni a fát : a fasorból itt-ott
gyökerestől egy fát kivenni,
kiszállit : a fecske, mikor leg-
először kirepíti fiait,

kicsellen : a vad, mikor oldal-
vást kitér a lövés elől.

lohos : az anya kacsza, mikor
vedlik. (Patakon : verdet
kacsza.)

(Csongrád.)

Buda : hely, hol a fát feldol-
gozzák, vágják és árulják,

gugora : csavar alakú pózna,
melylyel a hajót a parthoz,
vagy a parttól eltolják,

iszkába : két oldalán meghaj-
tott hegyes szög, melyet a
hajóknál az egymás mellett
levő deszkák megerősítésére
használnak,

járgány : fapózna, melylyel a
fennakadt hajót a zátonyról
leemelik,

keszer : kapaalaku fejsze, mely-
lyel a hajó részeit készítik,

szemétvető : két ékalakban ösz-
szeállított pózna, melyek a

folyókban felállított fürdők-
höz sodort szemetet eltér-
ítik.

(Török-Becse.)

Platyi : fakötés, kis famaradék
a tutajnál.

(Szentés.)

Nagy cseterktje van a fának :
nagy kerülete van. (Cse-
terkt = periphéria.)

(Székelység.)

Elevenföld : a mi a megmű-
velt alatt van. (Patakon :
vadföld is.)

(Heves, Borsod.)

Horog : partok közt vivő he-
gyi út.

(Balatonmellék.)

Ormás : az ormását fordítsa
kend fölfelé, az ásott hant
gyöpös részét, t. i.

sarginya : fahéjból hamarosan
készült nyélhez kötött me-
ritő, melyből pohár helyett
inni szokás,

csiligéshomok : szélhordta, mű-
velésre nem alkalmas, ho-
mökköves foltok.

(Halas.)

A szár, meg van lyukadva.
(A malom vízfogó kereké-
nek víztartó öble, fiókjá.)

(Háromszék.)

Hajla : fenyőág.

(Csik-Gyergyó.)

Cseleke v. csereglye: fenyűfa
tülevele,
gelence: a bükkfának lecsüngő
mohája,
szőrösfüge: a havason termő
egres.

(Csik-Gyergyó.)

Apacsin v. apacsiny: rudra
szegezett deszkából való
nagy evező lapát, tutajok
és sajkák hajtására,

buzgár: olyan hely a folyóban,
hol vakforrás van, hol a víz
felbuzog v. felbugyog,

cselleng: egy kis víz a fazék
v. edény fenekén; alig csel-
leng egy-két ember a tem-
plomba = kevés (van),

cseplesz: egyenlőtlenül itt-ott
felverődött (verekedett) nö-
vevény pl: fű, erdő irtás
után a sarjadzás. Ez utób-
binak, ha már egy kissé
kifejlődött, cseperedet,
cseprente a neve,

csirittyás: tüskés bokros hely,
dombác: hajó módra kivájt nagy
fa, mely a vízi malom vízi
kerekének külső tengelyét
tartja. (Patakon dombász),

ducs vagy ducz: kidudorodás
a fán,

dücskő: görcsös fatuskó,

erge: kis ér neve,

gányol: immel-ámmal összetákol,

gorond: a föld köralaku emel-
kedése,

gorcz: gerincz formájú emel-
kedése a földnek,

halvány: a folyó elhagyott
medre, meghalt víz, mely
nem mozog, nem foly. (Pa-
takon: holt Bodrog h. Tisza),
rekkenyeg: a nyári rekkenő
meleg, midőn egy falevél
sem mozdul, a levegő he-
lyesebben a meleg megreked.

(Szamoshát.)

Meg kell duczolnyi: támogatni
pl: a házat,

pörnye: fűneműek hamuja; a
fákét hamunak hívják,

zuggó: zsilip,

forduló: takarodásnál v. hajó-
zásnál az oda menés és
vissza jövés együtt véve.

(Fehérmege.)

Seb: gyorsaság; oda dül ki a
sebje. (Kunság.)

Rokastora fa: Rhus typh. (Vas-
mege.)

(Sopronyban = eczetfa.)

Erdőre tőkét, hegyre követ,
soha több fát, mint az erdőn!
az erdőnek nagy file van, a
mezőnek nagy szeme van.

(N.-Bánya.)

Verula: vágás, fiatal tölgyerdő,
sukörce: faragóbárd,

szijács: vonókéssel vagy gya-
luval csinált forgács,

szetönczefa: orgonafa,

sörgyefa: feketegyűrű.

(Somogy.)

Szemelvények „*A Magyarság Virági*. Szedte Baróti Szabó Dávid.“ czimű munkából. (Ny. Komáromban 1803.)

Adóvető, szedő, ravó. A ravóktól felirattatni.

Ágyat, talpat, fenékkövet, feneket, aljat, aljazatot vetni.

Beágyazni, (nyomtatásra a gabonát.)

Abajdóczos, kivető.

A botolás (nyesés, metszés) szebb ágakkal ujitja az agg (vén) fát. Meg-, lebotolni a fát; nagyra, vastagra kihajtott ágait levagdalni. Ha le nem vagdadják, botolják ágait a buja fának, termése nem lehet.

Egy bokor (pár) fenyőssel (fenyves madárral) gazdálkodott konyhájára.

Én sem származtam a bogaraktól, (bennem is emberi vér van.)

Egy kötés = egy bokor bőrkolcs.

A beszédnek egyenese jó, a mankónak horgassa.

Czondorlott: szagगतott.

Dombnak menedéke (menedékes, könnyen hágható, járható.)

Lanyházó, csendes, permetező, paráholó, csepergő, lanyha eső.

Felverni az erdőt, vadat.

Nyilasokat vágni az erdőben, ezt nyilásokra, részekre osztani.

Szurkos kérgekkel homályos, vak, fenyves vadon erdők.

Sinórra igazított setétes és világos erdők.

A rosz fejsze el nem vesz a favágóról.

Szűr hozz fát, palást rakj tüzet, bunda nyugodjál.

Zöldellő fáknak szemlegettető különbözőési.

Avott (korhadt, szüette) fából új épület nyomós időt nem ígér.

Pulyafa: törpefa.

Kőnél köebb; fánál fább.

A füvek vastagsága jele a jó földnek.

Fajhoz szitt.

Gányolni = tataroz, foldoz, fon.

Gyepre fordult: parlagodni indult.

A száraz avarban (elaszott füves rét v. mező) mindenekeket megemészt az harap, a belévetett szerte terjedő tűz.

Hirtelen, mint a szél és fergeteg.

A hajónak orrát, tattyát (farát) a vitorlák rudjait, a

kötelek ürkeit és csigájit,
az árbocz fáknak koszoruit.
Tíz dal-guzsos (evedzós, lapá-
tos) hajón indult ki.

Irmagul hagyni.

Nagy kaptatónak (hágónak)
nagy az ereszkedője.

Kiválasztani (szinlelni, szemel-
ni, szálalni.)

Oly meredeken van, melynek
veszedelmes lesz a szököl-
lője.

Part mallya: padmaly = part
ürege.

Metélék: hulladék, forgács.

Drágán árulja a medvebőrt,
maga a medvéjét sem látta.

Melleszti a madarat, a me-
lyet még sem fogott.

Otthon sütni a makkot.

Nyulat látánk, nem lesz sze-
rencsénk.

Indulatos, mint a puskapor.

A mikor nyilik a rózsa, ak-
kor kell szakasztani.

Regzeni: választani. Kiregze
egy nagy sereget az ő né-
péből. Kiregzék közülök a
szép menyecskéket.

Rókat rókán fogni. (Szint szin-
leni szinnel.)

A hol sok a róka, kevés a
nyúl.

Szénégetőnek tőkén a szeme.

A szúféreg apró harapdálással
a vastag gerendát is meg-
őrli.

A szeget szeggel verik ki.

Más lábából maga talpába ver-
ni a szeget.

A vig tavasz velő a virágra.

A tők is este virágzik, (el-
késés.)

Az idegen idegenhez szittyá a
tüzet. Tűzről pattant. Nyá-
jas a tűz. Tűzzel tüzet ol-
tani nem jó. A ki közel jár
a tűzhöz, megégeti magát.
Pattog, mint a tűzláng a
tövisekben. Tűz mellett füt-
tögelni.

A tél, tél; de a szél, szél.

Jó támasz, jó sövényt tart.

Utát törni, verni, készíteni,

Fákat leveleiből kilemezittele-
nitő üdő, tél. Reggeledő üdő.

Nem látok ennél általabb (rö-
videbb) utat. Tér-út = egye-
nes-ut. Ott az út, a hol a
kerekvágás. Útnak, szónak,
házasságbeli tanácsnak nin-
csen vége, határa.

Felütötte, feladta, felverte ma-
gát a víz árja; a föld alatt
lappangó vad, fenékviz. Len-
gedőleg (lengedezve) folyik
a víz. Derék mélységében
valának a viznek. A vizet
tekervényes megyére (útra)
folyamatra fogni, vezetni.
Csörögdögél a patak. A víz
jéggel fodorodik, rögösödik,
hártyásodik. Ez nem jó víz
az ő malmára. Nincs a viz-

nek rakonczája. Ez a víz más malmot hajt. Sem vize malmának, sem sava szavának.

A nád üres és nincs völgye (béle.)

Behajtó : hajtópénz.
(Székelység.)

Csergeteg : patak, forrás.
(Érdi codex.)

Emeleső : emelő ajtó, kapu.
(Zemplénn.)

Elátalni az útát : elkeresztelni, eltilalmazni.

Fahang : a fának elrevesedett vagy taplósodott béle, taplósodás.

Rihes fa : ha gombák, moszatok lepték meg. („Magyar Nyelvőr“ 1875. Nógrád.)

Fondor : a gesztenye kopácsa.
(Zalam.)

Fát hegyről csoszón lekölteni.
(Csángó-Székely.)

Sáros-Patak, 1883. augusztus 9.

Ujlaki István,
közbirt. erdész.

II.

Az erdészeti műszótár létrehozatalának eszméje, az erdészet minden hívében érdeklődést keltett, de fájdalom, a kivitelhez nem mindenki járulhat hozzá oly mértékben mint óhajtaná, mert hisz nem mindenki lakik oly vidéken, hol a népzengzetes anyanyelvünkön beszél az erdészethez tartozó dolgokról.

A felső, erdős vidéken lakó erdőtisztek nagy része például hiába óhajtana egész buzgósággal résztvenni a szógyűjtésben, mert tót nép közt élvén, nincs mit gyűjtenie.

Mint tót vidéken lakó ember, én is e bajban szenvedek, mindamellett nehezemre esik a dolgot egészen tétlenül nézni, legyen szabad tehát legalább a mások által gyűjtött műszavak egynémelyikére megtenni szerény észrevételeimet, de : „Honny soit qui mal y pense“.

Scholz Károly urad. erdész ur az „Erdészeti Lapok“ f. évi VI. füzetének 518. lapján azt jegyzi meg, hogy Gömör-

és Kis-Hontmegye némely községében a szénaszállításnál használt nyomórudat „zsert“-nek nevezik.

Erre nézve bátorodom megjegyezni, hogy a kérdéses szó azonos a rudat vagy nyomórudat jelentő tót „žrd“ (olvasd : zsrgy) szóval, melyet az észak-nyugati megyékben lakó tótok széltében használnak, s hol žrd, hold pedig žrd (zsrđ)-nek ejtik ki.

Ismert dolog, hogy a gömörmezei tót a sok mássalhangzó közé, a hol csak teheti, magánhangzót tesz közbe, így lett a „zsrđ“ szóból zserđ, melyet a gömörmezei magyarok aztán „zsert“-re változtattak.

Dr. Borbás Vincze ur az „Erdészeti Lapok“ f. évi VII. füzetének 568. lapján azt hozza fel, hogy a pinus sylvestrist, (erdei fenyőt) Nógrádmegyében búrfának is nevezik s hogy Hunfalvy is búrerdőt említ Nyitramegyéből.

Legyen szabad erre megjegyeznem, hogy a felső megyék tótjai a pinus sylvestrist mind „bôr“ (mond búor)-nak nevezik.

Innen származik tehát a Nógrádmegyében használt búrfa elnevezés is.

A búrerdő szintén a tót „bôrina“ (búorina) fenyvest jelentő szóból keletkezett.

A juniperus communis (boróka) is hasonló módon nevezetett el az itteni felső vidéki tótok által, csakhogy a menyinyiben túlevelei kisebbek s maga a cserje is alacsonyabb növésű, a bôr elnevezés kicsinyítő alakban alkalmaztatott s így borouka, magyarosan boróka lett belőle.

Zsarnócza, 1883. augusztushó.

Géczy Lajos.